

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ДРИГАЧ ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА

УДК 378:[51+53]

**ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Гребенюк Георгій Євгенович,
Республіканський вищий навчальний заклад
«Кримський гуманітарний університет», м. Ялта,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва,
методики викладання та дизайну.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Штефан Людмила Володимирівна,
Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків),
доцент кафедри педагогіки та методики професійного
навчання;

кандидат педагогічних наук
Шмоніна Тетяна Анатоліївна,
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, доцент кафедри природничих і гуманітарних
дисциплін.

Захист відбудеться «28» листопада 2014 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Артема, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Блюхера, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «27» жовтня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Штефан Л. А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Відповідно до реалізації гуманістичної педагогічної парадигми державними пріоритетами визначені демократизація, гуманізація, гуманітаризація освіти. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Положення про вищий навчальний заклад», Національна доктрина розвитку освіти, концепція гуманітаризації освіти орієнтують педагогів на формування в учнів духовності, високої загальнолюдської культури, планетарного стилю мислення, здатного до досягнення цілісної картини всесвіту, адекватного світосприйняття, світорозуміння та світогляду. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання, що стосуються розкриття природи людини, усвідомлення нею потреб розвитку індивідуальних особливостей, формування гуманних, морально-етичних цінностей.

Із розвитком науки та техніки значного поширення в освітній теорії й практиці набула система поглядів та настанов з надання фізиці та математиці статусу «зразкових» наук, визнання пріоритету технократичного стилю мислення молодих людей. Майбутні педагоги фізико-математичного профілю мають формувати у свідомості учнів єдине природничо-наукове світобачення і прищеплювати їм гуманітарні методи пізнання та розуміння природи. З огляду на це важливою є гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю. Як свідчать результати дослідження, майбутні педагоги фізико-математичного профілю (267 осіб) гуманітаризацію вищої освіти пов'язують із: гуманним ставленням до людини (47,2%), розширенням світогляду (32,6%), педагогічною майстерністю і демократичним стилем викладання профільних дисциплін (14,2%), збільшенням навчальних годин на вивчення дисциплін гуманітарного циклу (6,0%).

У психолого-педагогічній літературі висвітлені загальнопедагогічні проблеми гуманізації і гуманітаризації вищої освіти (О. Гетманова, С. Гончаренко, В. Кремень, І. Кузнецова, В. Луговий), зокрема педагогічної і професійної освіти (Ю. Афанасьєв, Г. Васянович, Г. Гребенюк, В. Козирєв, Н. Лісова, Н. Ничкало, І. Посохова, Ю. Сенько, А. Троцько, Є. Улятовська, Т. Шмоніна); середньої освіти (І. Родигіна, Г. Саранцев, А. Сманцер, О. Столяренко). Дослідники А. Бадан, В. Мейдер, Л. Хазова й інші пропонують посилити гуманітарну підготовку вчителів, відкриваючи факультети гуманітарної спрямованості, збільшуючи кількість гуманітарних спеціальностей, організовуючи перепідготовку й стажування на гуманітарних засадах.

Водночас проблема гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю не була предметом спеціального дослідження.

Аналіз наукових праць і власного практичного досвіду дозволив виявити *суперечності* стосовно зазначеної проблеми між:

– об'єктивною потребою суспільства у вихованні й розвитку гуманних моральних, етичних якостей молоді людини та послабленням гуманітарної основи професійної підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю;

– сучасними вимогами до вчителя як гуманної, висококультурної, соціально активної особистості та недостатнім гуманітарним наповненням змісту загальної і професійної підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю;

– необхідністю гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю та недостатньою розробленістю відповідної технології.

Отже, актуальність вирішення окресленої проблеми, необхідність подолання зазначених суперечностей, недостатній рівень теоретичної дослідженості й практичної розробленості проблеми, яка вивчається, зумовили вибір теми дослідження **«Гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає напряму наукових досліджень кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (РК № 0111U008876).

Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 2 від 12.05.2006 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 26.09.2006 р.).

Мета дослідження – виявлення впливу теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю на якість їхньої підготовки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати розвиток ідей гуманізації та гуманітаризації освіти в педагогічній теорії й практиці.

2. Розкрити суть гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

3. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

4. Визначити критерії, показники рівнів готовності майбутніх педагогів фізико-математичного профілю до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

Предмет дослідження – технологія гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що якість підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю можна підвищити, якщо науково-методично забезпечити впровадження технології гуманітаризації підготовки студентів, що реалізується на етапах: *стимульовально-мотиваційному* (стимулювання мотивів розкриття власного професійно-педагогічного потенціалу й опанування майбутніми педагогами фізико-математичного профілю загальнолюдських гуманних цінностей); *змістово-процесуальному* (здобуття гуманітарно-педагогічних знань, інтеграція фізико-математичних та гуманітарно-

педагогічних знань через реалізацію міжпредметних зв'язків, взаємопроникнення поняттєво-категоріального апарату, удосконалення вмінь гуманітарно зорієнтованої педагогічної взаємодії завдяки використанню прийомів і методів посилення гуманітарної складової змісту підготовки); *гуманітарно-особистісному* (сприяння розвитку гуманних якостей і міжособистісних взаємин майбутніх педагогів фізико-математичного профілю).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези запроваджено **методи дослідження**: *теоретичні* – вивчення освітянської законодавчо-нормативної та навчально-методичної документації, аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з метою вивчення стану наукової розробленості досліджуваної проблеми, визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, розробки технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю; *емпіричні* – спостереження, бесіди, анкетування, тестування, педагогічне прогнозування, педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю; *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність упровадження технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю, що реалізується на етапах: *стимулювально-мотиваційному* (стимулювання мотивів розкриття власного професійно-педагогічного потенціалу й опанування майбутніми педагогами фізико-математичного профілю загальнолюдських гуманних цінностей); *змістово-процесуальному* (здобуття гуманітарно-педагогічних знань, інтеграція фізико-математичних та гуманітарно-педагогічних знань через реалізацію міжпредметних зв'язків, взаємопроникнення поняттєво-категоріального апарату, удосконалення вмінь гуманітарно зорієнтованої педагогічної взаємодії завдяки використанню прийомів і методів посилення гуманітарної складової змісту підготовки); *гуманітарно-особистісному* (сприяння розвитку гуманних якостей і міжособистісних взаємин майбутніх педагогів фізико-математичного профілю);

- *уточнено* суть поняття «гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю» як процес і результат орієнтації змісту, форм, методів підготовки на підвищення статусу гуманітарно-педагогічних дисциплін, виявлення та підсилення гуманітарної складової дисциплін фізико-математичного циклу (загальнокультурних, філософських, етичних концепцій); мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний критерії та показники рівнів готовності майбутніх педагогів фізико-математичного профілю до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах;

- *подальшого розвитку* набули основні ідеї гуманітаризації змісту, форм, методів підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю (визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, щастя, розвиток здібностей; пріоритету інтересів студентів та створення умов для їх розвитку; значимості формування інтелектуальних і морально-етичних якостей майбутніх педагогів фізико-математичного профілю).

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і рекомендації, викладені в дисертаційному дослідженні, впроваджено в навчальний процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (акт № 01-840 від 01.11.2013 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (акт № 4675/ 01-55/17 від 13.12.2013 р.), Бердянського державного педагогічного університету (акт № 57-39/2886 від 15.11.2013 р.).

Матеріали дослідження можна використовувати в процесі викладання дисциплін гуманітарного («Філософія», «Соціологія», «Психологія», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності») та фізико-математичного («Математична логіка», «Методи наближених обчислень», «Елементарна математика», «Загальна фізика») циклів, читання спецкурсів, спецсемініарів, підвищення кваліфікації працівників освіти, а також під час підготовки студентами курсових, дипломних магістерських робіт.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2004 – 2014 рр.), виступах на міжнародних, всеукраїнських і міжвузівських науково-практичних конференціях: «Науковий потенціал світу «2004»» (м. Дніпропетровськ, 2004 р.); «Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку» (м. Харків, 2007 р.); «Практична підготовка студентів у системі вищої освіти: проблеми та шляхи вдосконалення» (м. Харків, 2011 р.); «Інтеграція науки та методики освіти у підготовці майбутніх фахівців в умовах Болонського процесу» (м. Ялта, 2011 р.); «Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти» (м. Харків, 2012 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 15 одноосібних публікаціях, надрукованих у наукових фахових виданнях України (8), міжнародних виданнях (1), інших виданнях (1), матеріалах науково-практичних конференцій (4), навчально-методичних матеріалах (1).

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (264 найменувань, із них іноземними мовами – 11). Результати дослідження проілюстровано на 1 рисунку (на 1 сторінці), в 16 таблицях (на 10 сторінках), 22 додатках (на 69 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 274 сторінки, із них основного тексту – 174 сторінки.

Основний зміст дисертації

У *вступі* обґрунтовано вибір теми, доведено її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, сформульовано гіпотезу дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дисертації та публікації автора.

У першому розділі «*Теоретичні питання гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю*» на основі аналізу наукової літератури розглянуто розвиток ідей гуманізації та гуманітаризації освіти, зазначено, що гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-

математичного профілю є психолого-педагогічною проблемою, визначено її суть, теоретично обґрунтовано технологію гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

Аналіз педагогічної думки минулого свідчить, що ідеї гуманізації та гуманітаризації освіти (необхідність пізнання й розкриття природи людини, усвідомлення людиною значущості гармонійного розвитку й морального самовдосконалення) мають античні корені (Арістотель, Платон, Сократ). Ідеї визнання цінності людини, ролі освіти у формуванні моральних якостей і самосвідомості особистості набули суттєвого розвитку в епоху Відродження та Нового часу (А. Дистервег, Я. Коменський, Ф. Рабле). У братських школах приділяли значну увагу вивченню мов, мистецтва. Ф. Прокопович, Г. Сковорода, С. Яворський наполягали на гуманітарних правах людини – пізнавати й розвивати засобами поезії, музики, народних пісень, образотворчого мистецтва, зблизити філософію з точними науками, пов'язати логіку й риторичку з життям. Ідеям виховання національних і загальнолюдських цінностей присвячена творчість вітчизняних педагогів С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Т. Шевченка.

Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення поняття «гуманітаризація» як переорієнтації освіти з предметно-змістового принципу на вивчення цілісної картини світу (С. Гончаренко, К. Левківський, Ю. Мальований), відмови від сцієнтизму, технократичних підходів на користь загальнокультурного, особистісно зорієнтованого розвитку цілісної гармонійної особистості (О. Касьян, Д. Маляр, Ю. Сенько, В. Сухомлинський), складову гуманізації (В. Андрущенко, Р. Беланова), посилення ролі і значення людських відносин, взаємного сприйняття учасників навчального процесу для успішності освіти в цілому (Н. Коротецька, І. Кузнєцова, К. Лесик). Відзначено, що в царині традиційного педагогічного мислення технократизм, авторитаризм, бюрократизм, формалізм є ідеологією багатьох людей, тому гуманізація покликана подолати технократичне ставлення до людини, а гуманітаризація – технократизм у змісті освіти. Отже, гуманізація протистоїть авторитаризму, а гуманітаризація – технократизму в організації та здійсненні педагогічного процесу.

Як відзначають науковці С. Гончаренко, Т. Іванова, Ю. Мальований та інші, недостатня гуманітаризація природничо-математичної підготовки вчителя перешкоджає цілісному сприйняттю, розумінню й формуванню світогляду, подоланню відриву природничо-математичних знань від реальності, раціоналізації природи та суспільства. Саме тому в дослідженні поняття «гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю» визначено як процес і результат орієнтації змісту, форм, методів підготовки на підвищення статусу гуманітарно-педагогічних дисциплін, виявлення та підсилення гуманітарної складової дисциплін фізико-математичного циклу (загальнокультурних, філософських, етичних концепцій).

На основі аналізу сучасної філософської, психолого-педагогічної літератури (А. Бадан, М. Горлач, В. Гриньова, Т. Кузнєцова та інші) у структурі професійної підготовки майбутнього педагога фізико-математичного профілю виокремлено взаємопов'язані загальнокультурний, психолого-педагогічний, предметно-методичний складники, що забезпечують *готовність майбутнього педагога до*

здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах як інтегроване поєднання гуманітарно-педагогічних і фізико-математичних знань, умінь, навичок та особистісних якостей майбутнього вчителя, що характеризують його здатність обстоювати ідеї гуманізму, виховувати загальнолюдські, моральні якості школярів, використовуючи гуманітарний потенціал фізико-математичних дисциплін у професійній діяльності. На основі аналізу змісту освітньо-професійних програм (ОПП) та освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ) історії світу, України, філософії, психології, педагогіки, етнопедagogіки, політології, соціології, економіки, іноземної мови за вибором, риторики, культури мовлення, основ медицини, фізичної культури, що викладаються для майбутніх педагогів фізико-математичного профілю, доведена *провідна роль гуманітарної складової змісту освіти* у формуванні готовності студентів до професії педагога через збагачення їхньої ціннісно-сислової сфери, визначення та актуалізацію власного потенціалу.

Концептуальною основою розробленої педагогічної технології є ідеї гуманізму, антропософії, педоцентризму, прагматизму щодо визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, щастя, розвиток здібностей; пріоритету інтересів студентів та створення умов для їх розвитку; унікальності людини, визнання зв'язку індивідуального досвіду людини із виявленням її інтелектуальних і морально-етичних якостей (О. Алексеева, Ю. Афанасьєв, О. Іонова, К. Роджерс).

На основі вивчення науково-теоретичних засад гуманістичних освітніх технологій (О. Баздирєва, С. Гончаренко, О. Островерх, І. Посохова), технологій гуманітаризації природничо-наукової освіти (І. Гашенко, І. Родигіна) визначено *технологію гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю* як основу стимулювання студентів до виявлення морально-етичних особистісних якостей і формування гуманних міжособистісних відносин завдяки прийомам і методам посилення гуманітарної складової змісту підготовки, інтеграції фізико-математичних та гуманітарно-педагогічних знань і умінь, реалізації міжпредметних зв'язків у процесі навчання та виховання.

З урахуванням принципів цілісності, системності, інтегративності, практичної спрямованості, індивідуальних, вікових та психофізіологічних особливостей тих, хто навчається та виховується (Г. Балл, О. Ковальова, В. Лозова, Л. Штефан) розроблено етапи зазначеної технології – стимулювально-мотиваційний, змістово-процесуальний, гуманітарно-особистісний (див. рис.).

Останнім часом спостерігається нігілістичне ставлення молодих людей до гуманітарних цінностей, зневага до загальнолюдських, гуманістичних понять, деформація почуттів добра та зла, прекрасного. Як відомо, під час професійної підготовки майбутнього педагога фізико-математичного профілю надається перевага фаховим дисциплінам, вивченню філософії, психології, педагогіки, етики, естетики, літератури, рідної та іноземних мов не приділяється належної уваги. Тому на *стимулювально-мотиваційному етапі технології* важливою є гуманітарна спрямованість фахової підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю, яка є універсальною, суб'єктивною, унікальною, міждисциплінарною, фундаментальною, варіативною (В. Козирєв, В. Лозова, В. Мейдер, І. Родигіна, Л. Столяренко).

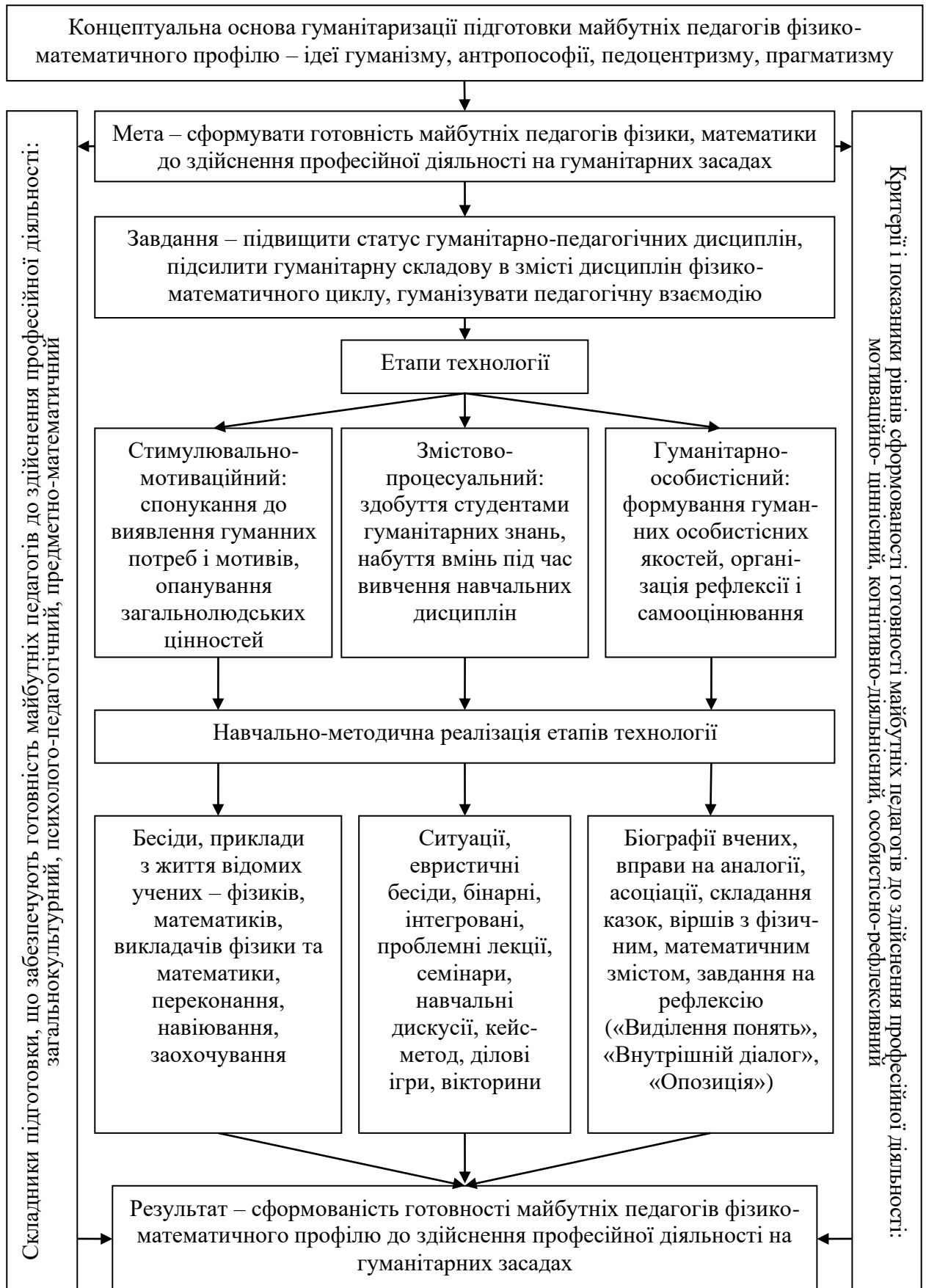

Рис. Модель технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю

Педагогічна професія гуманітарна за своєю суттю, а орієнтування особистості педагога фізики й математики на розвиток домінуючих мотивів належності, поваги, співпричетності до потреб іншої людини; прагнення гармонії, симетрії, порядку, краси; бажання пізнавати й розкривати власний потенціал у професійній діяльності сприяють формуванню гармонійно розвиненої особистості педагога як носія і передавача загальнолюдських цінностей молодому поколінню.

Змістово-процесуальний етап технології сприяє орієнтації мети, змісту, принципів, методів, форм підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю на загальнокультурні, філософські й етичні концепції, підвищення статусу гуманітарно-педагогічних дисциплін, виявленню та підсиленню гуманітарної складової дисциплін фізико-математичного циклу; перегляду змісту навчального матеріалу з природничо-гуманітарних та фізико-математичних дисциплін (Ю. Афанасьєв, Р. Беланова, Г. Васянович, С. Романова, Г. Саранцев, Л. Хазова).

Провідною ідеєю зазначеного етапу є *інтеграція гуманітарної та фізико-математичної підготовки*, яка реалізується на основі безпосередніх і опосередкованих міжпредметних зв'язків. Безпосередні зв'язки реалізуються через взаємозв'язок понять і категорій у межах споріднених навчальних дисциплін, вивчення в курсі фізико-математичних дисциплін навчального матеріалу, необхідного для засвоєння змісту інших предметів природничо-математичного циклу, а також використання математичного апарату у процесі розв'язання задач з інших дисциплін. Наприклад, зв'язок фізико-математичних дисциплін з філософією простежується під час наведення таких «некласичних» прикладів, як боротьба ідей представників квантової та хвильової теорії світла, парадокси теорії відносності А. Ейнштейна, софізми, суперечності. Опосередкований зв'язок математики з народознавством виявляється в процесі ознайомлення з народними прийомами швидких обчислень, оригінальними методами розв'язування задач з життєвої практики людства, використання прикладів з літературних і художніх творів, цитат, висловлювань відомих учених.

З позиції особистісно-діяльнісного підходу до визначеної проблеми (С. Гончаренко, М. Іванчук, В. Кремень, І. Кузнєцова, К. Левківський, Н. Ничкало, О. Рудницька, С. Сисоева, М. Фіцула) розроблено *гуманітарно-особистісний етап технології*, реалізація якого сприяє розвиткові гуманних якостей (емпатія, загальна ерудиція, інтелігентність, інтуїція, критичне мислення, милосердя, мудрість, повага до народних традицій, справедливість, толерантність, уважність) і міжособистісних взаємин майбутніх педагогів фізико-математичного профілю, формуванню особистості із високою культурою мислення та поведінки, гуманітарними цінностями та поглядами, здатністю до самопізнання.

У другому розділі «*Експериментальна перевірка ефективності технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю*» розкрито питання підготовки та здійснення експерименту з перевірки ефективності технології, проаналізовано результати дослідження.

Педагогічний експеримент проводився протягом 2008-2013 рр., до нього залучено 1332 студенти факультетів фізико-математичного профілю та 43 викладачі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Бердянського державного педагогічного університету.

Упровадження розробленої технології здійснювалося на 1–4 курсах під час вивчення гуманітарно-педагогічних («Філософія», «Соціологія», «Психологія», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності» та ін.) і фізико-математичних дисциплін («Математичний аналіз», «Аналітична геометрія», «Чисельні системи», «Методи наближених обчислень», «Загальна фізика», «Астрономія» та ін.).

На *констатувальному етапі педагогічного експерименту* визначено діагностичний інструментарій із метою з'ясування вихідного стану готовності майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах; уточнено критерії з відповідними показниками: *мотиваційно-ціннісний* (інтерес до розкриття власного професійно-педагогічного потенціалу в процесі вивчення законів, теорем, аксіом, правил, формул, вирішення задач з фізики й математики; прагнення опанувати загальнолюдські гуманні цінності (людина як найвища цінність, гуманні стосунки між людьми, морально-етичні норми поведінки)); *когнітивно-діяльнісний* (знання проблеми гуманітаризації власної підготовки, значущості фізики і математики для розвитку суспільства й виробництва, зв'язку їх з екологією природи, історії розвитку фізики й математики в персоналіях, наукових та педагогічних досягнень відомих вітчизняних і зарубіжних учених фізиків та математиків, фізичних і математичних закономірностей, явищ, фактів у житті людини; сформованість гуманітарних вмінь майбутніх педагогів фізики й математики, а саме: володіти декількома мовами, виявляти літературну начитаність, гуманізм, солідарність, суб'єкту позицію, дотримувати етики поведінки, з розумінням ставитися до іншої людини, орієнтуватися в різних видах мистецтв, формувати художньо-естетичний смак, реалізувати власний потенціал завдяки засобам мистецтв); *особистісно-рефлексивний* (сформованість особистісно-професійних якостей: емпатія, загальна ерудиція, інтелігентність, інтуїція, критичне мислення, милосердя, мудрість, повага до народних традицій, справедливість, толерантність, уважність; самооцінка значущості розвитку гуманітарних знань і вмінь на основі рефлексії). Визначено рівні готовності майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах, експериментальну та контрольну групи.

В експериментальній групі (660 осіб) розроблену технологію гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю впроваджено в навчальній, позанавчальній діяльності студентів, а також під час педагогічних практик; у контрольній групі «К» (672 особи) процес підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю відбувався традиційно. За результатами констатації в експериментальній і контрольній групах виявлено практично ідентичний рівень знань і вмінь студентів з проблеми гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

Мета педагогічного експерименту полягала в перевірці ефективності запропонованої технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

Формувальний етап експерименту був спрямований на планування та організацію навчальної і позанавчальної діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі з метою гуманітаризації підготовки майбутніх викладачів фізики та математики. Реалізація технології гуманітаризації підготовки майбутніх

педагогів фізико-математичного профілю здійснювалася в навчальний і позанавчальний час, а також під час педагогічних практик. Упровадження такої технології потребувало відповідного науково-методичного забезпечення (добору та доповнення змісту інформації про гуманітаризацію в навчальні програми дисциплін за нормативною гуманітарною й соціально-економічною, природничо-науковою та професійно-практичною підготовкою, використання можливостей вибіркової частини підготовки для інформування студентів про гуманітаризацію та її значущість у професійній підготовці; вироблення алгоритму вирішення педагогічних завдань і ситуацій з позиції гуманізму й демократизму; складання сценарію проведення тренінгів у навчально-виховному процесі, розробки завдань для самостійної роботи і завдань із педагогічної практики, спрямованих на гуманітаризацію підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю).

В експериментальній групі на *стимульовально-мотиваційному етапі* технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю викладачі переконували студентів, що «примат» прагматики, поверхове ставлення до навчальних дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклів, штучний поділ фахівців на «технарів-інтелектуалів» і «гуманітаріїв», притаманні природничо-науковій фаховій підготовці, можуть завадити їм у здійсненні плідної педагогічної діяльності, а також повноцінному, комфортному існуванню в соціумі, створенню сім'ї, спілкуванню. Надто важливо переконати студентів, що майбутній викладач математики, фізики має бути гармонійною, всесторонньо розвиненою, цілісною особистістю, оскільки тільки особистість може виховувати особистість, визнавати в ній людину як найвищу цінність. В емоційних бесідах зі студентами наводили приклади з життя великих учених, які поєднували заняття наукою та мистецтвом, були людьми неабиякої ерудиції та культури, нестандартного мислення, оригінальних переконань, які вможливили здійснити їм вагомі наукові відкриття (Леонардо да Вінчі – художник, учений, інженер; О. Бородін – хімік-органік, композитор; український композитор М. Лисенко закінчив фізико-математичний факультет Київського університету та ін.). Ознайомлення з науковою, професійною, соціальною роллю, особистісними якостями відомих зарубіжних і вітчизняних науковців, педагогів на лекціях, семінарах, у процесі написання рефератів, курсових, дипломних зацікавлювали студентів у гуманітарному компоненті їх фахової підготовки, формуванню усталених мотивів щодо здобуття гуманітарно-педагогічних знань та набуття вмінь.

Змістово-процесуальний етап зазначеної технології передбачав засвоєння студентами знань про значущість фізики і математики для розвитку суспільства й виробництва, зв'язок їх з екологією природи, історію розвитку фізики й математики в персоналіях, наукові та педагогічні досягнення відомих вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема фізиків і математиків, використання фізичних і математичних закономірностей, явищ, фактів у житті людини. У групі Е створювали ситуації для осмислення студентами ролі й місця природничо-наукового знання в людському бутті, впливу наукових відкриттів на розвиток цивілізації та вирішення гуманітарних проблем, фізико-математичного моделювання процесів навколишньої дійсності, формування та розвитку знань про єдність людини і природи.

У бесідах акцентували на розкритті гуманітарного змісту майбутньої професійно-педагогічної діяльності, підкресленні єдності наукового змісту та гуманістичної мети освіти, визначенні зв'язку природничо-наукового знання з існуючою картиною світу, реконструкції в історичному та загальнокультурному аспекті основних понять і категорій природничо-наукових дисциплін, вивченні понять в їх історичному розвитку.

Гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю зумовила активізацію прийомів, методів і форм навчання й виховання студентів, реалізацію в навчально-виховному процесі педагогіки співпраці, в результаті якої студент є активним учасником освітнього процесу, надавала можливість використовувати власний досвід, обґрунтовувати й обстоювати власну точку зору. Ефективними виявилися бінарні, інтегровані, проблемні лекції, на яких порушувалися питання практичної значущості науки в житті людини і розвитку цивілізації, семінари, навчальні дискусії, сократівські діалоги, робота в малих групах, кейс-метод аналізу спірних ситуацій, рольові ігри. Під час викладання природничо-наукових дисциплін актуальними були диференціація, індивідуалізація, персоналізація навчання з орієнтацією на самостійну, посильну дослідницьку роботу студентів із літературними джерелами, комп'ютерною технікою, які наближали смисл навчального матеріалу до особистості студента.

У процесі гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів математики та фізики відведене відповідне місце візуалізації, наочному моделюванню навчального матеріалу, зокрема, за допомогою комп'ютерної графіки, естетизації, емоційного забарвлення. Із дотриманням демократичних засад у межах вищого навчального закладу в позанавчальний час заохочували до самоуправління, розвитку творчих здібностей, використовували гуманні методи і прийоми виховання і самовиховання (навіювання, особистий приклад). Зі студентами проводили бесіди, екскурсії по місту, наводили приклади із наукової, художньої, публіцистичної літератури, організовували відвідування музею природи, образотворчого мистецтва, театрів, виставок.

На *гуманітарно-особистісному етапі зазначеної технології* особливу увагу зосереджено на формуванні необхідних майбутньому педагогові гуманних якостей. Так, під час вивчення математичних, фізичних законів, теорем, формул акцентувалося на ролі особистісних якостей науковця (волі, наполегливості, працелюбстві тощо) у відкритті цього знання. Виховний вплив на формування моральних якостей особистості майбутніх педагогів має також вивчення біографій учених, приклади стоїчного служіння науці. Ефективними виявилися вправи на рефлексію («Виділення понять», «Опозиція», «Внутрішній діалог»).

Контрольний етап педагогічного експерименту передбачав аналіз результатів запровадженого науково-методичного забезпечення технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

Реалізація етапів технології гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю позитивно вплинула на їх готовність до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах (див. табл.).

Узагальнені результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії, показники (рівні, характер) готовності майбутніх педагогів фізико-математичного профілю до здійснення професійної діяльності	E (660)			K (672)		
<p><i>Мотиваційно-ціннісний критерій:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> характер сформованості інтересу до розкриття власного професійно-педагогічного потенціалу в процесі вивчення законів, теорем, аксіом, правил, формул, вирішення задач з фізики й математики: <ul style="list-style-type: none"> - стійкий (завжди виявляє інтерес до розкриття власного потенціалу); - ситуативний (не завжди виявляє інтерес до розкриття власного потенціалу); - майже не виявляє (лише іноді виявляє інтерес до розкриття власного потенціалу); характер опанування загальнолюдських гуманних цінностей (людина як найвища цінність, гуманні стосунки між людьми, морально-етичні норми поведінки): <ul style="list-style-type: none"> - стійкий (усвідомлює й сприймає зазначені цінності); - ситуативний (не зовсім усвідомлює й сприймає зазначені цінності); - майже не виявляє (не приділяє особливої уваги зазначеним цінностям). 	+28,7			+2,1		
	+3,1			+1,3		
	-31,8			-3,4		
	+31,1			+2,4		
	+2,9			+1,2		
	-34,0			-3,6		
	Рівні сформованості знань і вмінь					
	E (660)			K (672)		
	B	C	H	B	C	H
<p><i>Когнітивно-діяльнісний критерій:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> рівні засвоєння знань щодо проблеми гуманітаризації власної підготовки, значущості фізики і математики для розвитку суспільства й виробництва, зв'язку їх з екологією природи, історії розвитку фізики й математики в персоналіях, наукових та педагогічних досягнень відомих вітчизняних і зарубіжних учених фізиків та математиків, фізичних і математичних закономірностей, явищ, фактів у житті людини; рівні сформованості гуманітарних умінь майбутніх педагогів фізики й математики, а саме: володіти декількома мовами, виявляти літературну начитаність, гуманізм, солідарність, суб'єктну позицію, дотримувати етики поведінки, з розумінням ставитися до іншої людини, орієнтуватися в різних видах мистецтв, формувати художньо-естетичний смак, реалізувати власний потенціал завдяки засобам мистецтв. 	+14,5	+1,8	-16,3	+1,7	+1,1	-2,8
	+17,6	+2,1	-19,7	+1,2	+1,1	-2,3
<p><i>Особистісно-рефлексивний:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> рівні сформованості особистісно-професійних якостей: емпатія, загальна ерудиція, інтелігентність, інтуїція, критичне мислення, милосердя, мудрість, повага до народних традицій, справедливість, толерантність, уважність; самооцінка значущості розвитку гуманітарних знань і вмінь на основі рефлексії. 	+14,5	-4,3	-10,2	+2,3	-0,6	-1,7
	+2,9	+32,1	-35,0	+2,8	+3,4	-6,2

Зміни, що відбулися в експериментальній групі, можна пояснити тим, що в процесі впровадження зазначеної технології майбутніх педагогів фізико-математичного профілю переконували в тому, що гуманітарні знання збагачують світогляд школярів, розвивають почуття проникливості й інтуїції, уміння розуміти природу людини. Позитивно вплинули на мотиваційно-ціннісну сферу студентів приклади з життя маловідомих українських учених Т. Грузинцева, Ю. Дрогобича, І. Копієвського, М. Остроградського, які обстоювали інтеграцію точних і гуманітарних наук. У навчально-виховному процесі взаємини між викладачами і студентами набували гуманістичної, суб'єкт-суб'єктної спрямованості.

Збільшення чисельності студентів експериментальної групи, які виявили готовність до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах на високому і середньому рівнях, зумовлене активізацією їх навчально-виховної діяльності під час проведення дискусій, тренінгів, рольових ігор. У контрольній групі значних змін щодо гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю не виявлено.

Вірогідність отриманих результатів підтверджено методами математичної статистики (критерій Пірсона).

Узагальнення результатів теоретичного пошуку й експериментальної роботи вможливило дійти певних **висновків**.

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури щодо розвитку ідей гуманізації та гуманітаризації освіти в педагогічній теорії та практиці підсумовано, що гуманізація передбачає переважний розвиток особистості та її культури, уявлення про людину як самобутню особистість, яка здатна максимально пізнавати й реалізовувати власний потенціал у професійній діяльності, діалог і суб'єкт-суб'єктні відносини між людьми з позиції ідей гуманізму (визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, щастя, розвиток здібностей, дотримання морально-етичних норм поведінки в суспільстві). Гуманітаризація освіти означає переорієнтацію з предметно-змістового навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу, культури, людини, формування системного, гуманітарного мислення, особистісної зрілості тих, хто навчається, реалізацію системи заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання. З'ясовано, що гуманізація та гуманітаризація – споріднені процеси, суттю яких є відбиття в змісті й формі освіти різних аспектів людської культури, її варіативності та плюралістичності.

2. На основі виявлених гуманітарних засад (ідеї й положення гуманізму, антропософії, педоцентризму, прагматизму щодо визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, щастя, розвиток здібностей; унікальності природи людини, зв'язку індивідуального досвіду людини із виявленням її інтелектуальних і морально-етичних якостей; створення умов для самореалізації та саморозвитку особистості) розкрито суть гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю, яка полягає в орієнтації змісту підготовки на підвищення статусу гуманітарно-педагогічних дисциплін (історії світу, України, філософії, психології, педагогіки, етнопедагогіки, політології, соціології, економіки, іноземної мови за вибором, риторики, культури мовлення, основ медицини, фізичної культури), виявлення та підсилення гуманітарної складової дисциплін фізико-

математичного циклу, прийомів, форм, методів активізації навчальної діяльності та гуманізації педагогічної взаємодії з метою формування готовності майбутніх педагогів фізико-математичного профілю до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах.

Доведено гуманітарну спрямованість підготовки педагогів фізико-математичного профілю, яка передбачає підвищення статусу соціально-економічних та гуманітарних наук, посилення гуманітарної складової природничо-математичних навчальних дисциплін, гуманізацію педагогічної взаємодії, подолання технократичного мислення та всебічний і гармонійний особистісний розвиток майбутніх педагогів при опануванні предметів природничо-математичного циклу.

Отже, гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю сприяє збагаченню внутрішнього світу студентів моральністю, духовністю, емоційністю, розвиткові творчої особистості, самовираженню в професійній діяльності, вивченню історії культури та звичаїв українського й інших народів.

3. На основі аналізу змісту освітньо-професійних програм (ОПП) та освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ) історії світу, України, філософії, психології, педагогіки, етнопедagogіки, політології, соціології, економіки, іноземної мови за вибором, риторики, культури мовлення, основ медицини, фізичної культури, що викладаються для майбутніх педагогів фізико-математичного профілю, доведена провідна роль гуманітарної складової змісту освіти у формуванні готовності студентів до професії педагога через збагачення їхньої ціннісно-сміслової сфери, визначення та актуалізацію власного потенціалу.

Теоретично обґрунтовано технологію гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю як гуманітарно орієнтовану педагогічну взаємодію між учасниками навчально-виховного процесу, що відбувається на етапах: стимулювально-мотиваційному (стимулювання мотивів розкриття власного професійно-педагогічного потенціалу й опанування загальнолюдських гуманних цінностей майбутніми педагогами фізико-математичного профілю); змістово-процесуальному (здобуття гуманітарно-педагогічних знань, інтеграція фізико-математичних та гуманітарно-педагогічних знань через реалізацію міжпредметних зв'язків, взаємозв'язок поняттєво-категоріального апарату, удосконалення вмінь гуманітарно зорієнтованої педагогічної взаємодії завдяки прийомам і методам посилення гуманітарної складової змісту підготовки); гуманітарно-особистісному (сприяння розвиткові гуманних якостей і міжособистісних взаємин майбутніх педагогів фізико-математичного профілю).

Упровадження технології потребувало пошуку відповідного науково-методичного забезпечення, що набуло втілення в процесі підготовки педагогів фізико-математичного профілю через відбір змісту освіти в напрямі підсилення гуманітарної складової природничо-математичних дисциплін й збільшення обсягу та вдосконалення викладання соціально-економічних і гуманітарно-педагогічних навчальних дисциплін; використання форм, методів, прийомів, засобів навчання (бінарні лекції, семінари-конференції, тренінги, ділові ігри, вікторини), які забезпечують активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, формування їхньої особистісної позиції, що характеризується високою культурою мислення та поведінки, гуманітарними цінностями.

4. У дисертації готовність майбутнього педагога до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах визначена як інтегроване поєднання гуманітарно-педагогічних і фізико-математичних знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей, що характеризують його здатність обстоювати ідеї гуманізму, виховувати загальнолюдські, моральні якості школярів. Уточнено критерії готовності майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах: мотиваційно-ціннісний (інтерес до розкриття власного професійно-педагогічного потенціалу у процесі вивчення законів, теорем, аксіом, правил, формул, вирішення задач з фізики й математики; опанування загальнолюдських гуманних цінностей); когнітивно-діяльнісний (знання проблеми гуманітаризації власної підготовки та її впровадження в майбутню професійну діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі, практичні вміння здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах); особистісно-рефлексивний (наявність особистісних якостей, які сприяють гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю: емпатія, загальна ерудиція, інтелігентність, інтуїція, критичне мислення, милосердя, мудрість, повага до народних традицій, справедливість, толерантність, уважність; самооцінка значущості розвитку гуманітарних знань і умінь на основі рефлексії), а також рівні готовності майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах.

Виявлено вплив теоретично обґрунтованої технології гуманітаризації підготовки педагогів фізико-математичного профілю на якість їхньої підготовки. Аналіз проведеної роботи свідчить про позитивні зміни в експериментальній групі. Так, 65,2% студентів почали усвідомлювати суть гуманітаризації власної підготовки до професійної діяльності; 71,2% студентів виявили зацікавленість щодо світових гуманітарних проблем сучасності; 65,9% студентів виявили такі загальнолюдські цінності: добро, краса, взаємоповага. Менш відчутна динаміка (52,1%) простежувалася у визнанні студентами пріоритету прагматичних настанов у житті, що можна пояснити особливостями фаху і реаліями сучасного життя.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективною для подальшого розвитку є розробка педагогічних умов гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

I. Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Дригач Т.Г. Поняття «активізація» та «активність»: сучасне тлумачення / Т.Г. Дригач // Педагогічні особливості формування професійних якостей студентів: зб. наук. пр. / Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль - Іздат, 2004. – С.70–74.

2. Дригач Т.Г. Поняття творчості в теорії педагогіки / Т.Г. Дригач // Професійна та моральна культура в педагогічній системі: зб. наук. пр. / Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль - Іздат, 2004. – С.48–52.

3. Дригач Т.Г. Гуманітаризація вищої педагогічної освіти: плюралізм підходів / Т.Г. Дригач // Підвищення ефективності та якості підготовки фахівців педагогічної спрямованості: зб. наук. пр. / Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль - Іздат, 2005. – С. 47–52.

4. Дригач Т.Г. Критична педагогіка як напрям гуманітаризації американської освіти / Т.Г. Дригач // Дійсність та перспективи розвитку сучасної освіти України: зб. наук. пр. / Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль - Іздат, 2005. – С.113–118.

5. Дригач Т.Г. Виховні можливості гуманітаризації математичної освіти / Т.Г. Дригач // Педагогічна взаємодія в умовах реформування освіти: зб. наук. пр. / Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль - Іздат, 2006. – С.106–112.

6. Дригач Т.Г. Втілення в життя основ гуманітаризації освіти у вищому навчальному педагогічному закладі / Т.Г. Дригач // Професійна педагогічна підготовка – вимоги сьогодення: зб. наук. пр. / Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль - Іздат, 2007. – С.83–89.

7. Дригач Т.Г. Гуманітаризація освіти у сучасних умовах / Т.Г. Дригач // Компетенція вчителя в полікультурному просторі: зб. наук. пр. // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль - Іздат, 2007. – С.48 – 54.

8. Дригач Т.Г. Гуманітарна спрямованість професійної підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю / Т.Г. Дригач // Наукові записки кафедри педагогіки: зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Випуск XXXIII. – С.76–85.

9. Dryghach Tatiana. Introduction of the technology of humanitarization of training future teachers of Physical and Mathematical specialization on the simulative-motivational stage / Tatiana Dryghach // European Applied Sciences, December, 2013. – pp. 50 – 52.

II. Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Дригач Т.Г. Складові методів викладання / Т.Г. Дригач // Науковий потенціал світу 2004: матеріали Першої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 2004 р.). – Том 43. Сучасні методи викладання. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С.33–35.

11. Дригач Т.Г. Ознаки гуманітаризації освіти / Т.Г. Дригач // Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, квітень 2007 р.). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – Т.3. – С.78–83.

12. Дригач Т.Г. Гуманітаризація практичної підготовки майбутніх педагогів / Т.Г. Дригач // Практична підготовка студентів у системі вищої освіти: проблеми та шляхи вдосконалення: матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 7 – 8 грудня 2011 р.). – Харків: ФОП Шейніна О.В., 2011. – С.87– 88.

13. Дригач Т.Г. Самоосвіта педагога в контексті гуманітаризації освіти / Т.Г. Дригач // Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти: матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 – 6 грудня 2012 р.). – Харків: ФОП Шейніна О.В., 2012. – С.156–157.

III. Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

14. Дригач Т.Г. Організація навчання студентів на розв'язування завдань методом геометричних перетворень / Т.Г. Дригач // Методичні рекомендації відповідно інноваційним педагогічним технологіям для студентів педагогічних вищих навчальних закладів. – Харків: Стиль Іздат, 2007. – 44 с.

15. Дригач Т.Г. Компетенція і компетентність як поняття, що визначають сутність гуманітаризації підготовки педагогів / Т.Г. Дригач // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №13. Проблеми трудової та професійної підготовки: зб. наук. праць. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Випуск 20. – С.34–38.

АНОТАЦІЇ

Дригач Т. Г. Гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. – Харків, 2014.

Дисертацію присвячено проблемі гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю з позиції гуманітарних засад, до яких належать ідеї й положення гуманізму, антропософії, педоцентризму, прагматизму щодо визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, щастя, розвиток здібностей; унікальності людини, визнанні зв'язку індивідуального досвіду людини із виявленням інтелектуальних і морально-етичних якостей; створення умов для самореалізації та саморозвитку особистості. У результаті проведеного дослідження уточнено суть поняття «гуманітаризація підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю». Теоретично обґрунтовано, запроваджено й експериментально перевірено технологію гуманітаризації підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю, реалізація якої здійснювалася на стимулювально-мотиваційному, змістово-процесуальному, гуманітарно-особистісному етапах. Уточнено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) та відповідні показники готовності майбутніх педагогів до здійснення професійної діяльності на гуманітарних засадах.

Ключові слова: гуманітаризація, гуманізація, підготовка, майбутні педагоги, фізико-математичний профіль, готовність, професійна діяльність, гуманітарні засади.

Дрыгач Т. Г. Гуманитаризация подготовки будущих педагогов физико-математического профиля. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. – Харьков, 2014.

В соответствии с реализацией гуманистической педагогической парадигмы приоритетами в образовании являются демократизация, гуманизация, гуманитаризация. Особая роль в осуществлении этих процессов принадлежит педагогам физико-математического профиля, которые призваны сформировать в сознании учащихся адекватную целостную картину мира, одновременно привив им гуманитарные методы познания, практической деятельности и общения.

На основе системного анализа философской, психологической, педагогической литературы выявлено, что идеи гуманитаризации образования зародились в античные времена, развивались в эпоху Средневековья, Возрождения, Нового времени, отражая соответствующие общественные условия. Проанализированы современные подходы к определению сути гуманитаризации образования как его переориентации с предметно-содержательного принципа на изучение целостной картины мира, отказ от сциентизма, технократизма, приоритет гуманности у взаимоотношения участников учебного процесса. Гуманитаризация подготовки будущих педагогов физико-математического профиля определена как процесс и результат ориентации содержания подготовки на повышение статуса гуманитарно-педагогических дисциплин, выявление и усиление гуманитарной составляющей дисциплин физико-математического цикла.

Теоретически обоснована технология гуманитаризации подготовки будущих педагогов физико-математического профиля, которая реализуется на стимуляционно-мотивационном, содержательно-процессуальном, гуманитарно-личностном этапах.

С целью определения исходного состояния готовности будущих педагогов к осуществлению профессиональной деятельности на гуманитарных основах выбран диагностический инструментарий. Уточнены критерии и показатели: мотивационно-ценностный (интерес к раскрытию собственного потенциала, овладение общечеловеческими гуманными ценностями); когнитивно-деятельностный (знание проблемы гуманитаризации собственной подготовки и её внедрения в будущую профессиональную деятельность на гуманитарных основах); личностно-рефлексивный (уровни сформированности личностно-профессиональных качеств, самооценка значимости развития гуманитарных знаний и умений на основе рефлексии). По результатам констатации выявлен практически идентичный уровень знаний студентов экспериментальной и контрольной групп по проблеме гуманитаризации подготовки будущих педагогов физико-математического профиля.

На формирующем этапе технологии в экспериментальной группе разработанная технология внедрялась в учебной, внеучебной деятельности студентов, а также во время их педагогической практики. В контрольной группе процесс подготовки будущих педагогов физико-математического профиля осуществлялся традиционно.

Так, на стимуляционно-мотивационном этапе во время эмоциональных бесед, лекций, семинаров будущих педагогов мотивировали к овладению гуманитарно-педагогическими знаниями и умениями, преодолению и предупреждению поверхностного отношения к учебным дисциплинам гуманитарного и социально-экономического цикла, «примата» естественно-математического знания над гуманитарным.

На содержательно-процессуальном этапе студенты усваивали гуманитарно-педагогические знания, умения гуманитарно-ориентированного педагогического взаимодействия вследствие использования приемов и методов усиления гуманитарной составляющей содержания подготовки, интеграции физико-математических и гуманитарно-педагогических знаний благодаря реализации непосредственных и опосредованных межпредметных связей, взаимосвязи понятийно-категориального аппарата.

В контексте гуманитаризации подготовки будущих педагогов физико-математического профиля эффективны такие методы и формы организации деятельности студентов, как бинарные, интегрированные, проблемные лекции, семинары, учебные дискуссии, сократовские диалоги, работа в малых группах, кейс-метод анализа спорных ситуаций, ролевые игры. Действенными оказались подходы дифференциации, индивидуализации, персонализации с опорой на самостоятельную, посильную исследовательскую работу студентов с литературными источниками, компьютерной техникой по визуализации и моделированию учебного материала. В преподавании физики и математики эффективными оказались использование элементов народной педагогики, оригинальные методы решения задач из жизненной практики человечества, примеры из литературных и художественных произведений, цитаты, высказывания великих ученых. При такой организации учебно-воспитательной и внеучебной деятельности между преподавателями и студентами устанавливались гуманные взаимоотношения субъект-субъектного характера.

Реализация гуманитарно-личностного этапа технологии сопровождалась содействием развитию гуманных, необходимых будущему педагогу личностных качеств (эмпатии, общей эрудиции, интеллигентности, интуиции, критического мышления, милосердия, мудрости, толерантности, внимательности, справедливости, уважения к народным традициям), а также межличностных взаимоотношений будущих педагогов физико-математического профиля. Значительные воспитательные возможности в процессе формирования моральных качеств личности будущего педагога имело изучение биографий ученых, примеры их стойкого служения науке, проявления в научной деятельности воли, настойчивости, трудолюбия.

Контрольный этап педагогического эксперимента предусматривал анализ научно-методического обеспечения технологии гуманитаризации подготовки

будущих педагогов физико-математического профиля, эффективность внедрения которой подтверждена методами математической статистики.

Ключевые слова: гуманитаризация, гуманизация, подготовка, будущие педагоги, физико-математический профиль, готовность, профессиональная деятельность, гуманитарные основы.

Dryghach T. G. Humanitarization of training future teachers of Physical and Mathematical specialization. – Manuscript.

Thesis for scientific degree of Candidate in Pedagogy, specialty 13.00.04. – Theory and methodology of professional training. – Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2014.

The thesis discusses humanitarization of training future teachers of Physical and Mathematical specialization on humanitarian grounds which include humanistic, anthroposophic, pedocentric and pragmatic concepts and ideas concerning a human as a personality of its own value, his/her rights for freedom, happiness, education and development; unique human nature; individual experience as a way to reveal his/her intellect, virtue, and ethics; providing conditions for self-development and self-realization. In the course of the conducted research the notion of humanitarization of training future teachers of Physical and Mathematical specialization was specified. The instructional technology, having been elaborated to provide humanitarization of training future teachers of Physical and Mathematical specialization was theoretically underpinned, implemented and experimentally verified; the technology involved three stages: motivational, substantive and procedural, personal. The criteria (motivational and value, cognitive and operational, person-centered and reflective) and corresponding indicators of the future teachers' readiness for the professional activity on humanitarian grounds were specified.

Key words: humanitarization, humanization, training, future teachers, Physical and Mathematical specialization, readiness, professional activity, humanitarian grounds.